

## تأثیر نظریه بیومکانیک مهیرهولد بر حرکات و بدن بازیگران کودکان معلول

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۲

کد مقاله: ۶۸۶۵۰

داریوش حیاتی<sup>۱</sup>

### چکیده

این پژوهش در ابتدا تعریفی از نظریه بیومکانیک ارائه می‌دهد و بعد از آن به تشریح این نظریه می‌پردازد. سپس با توجه به اینکه تئاتر کودکان معلول به دلیل نوع مخاطب خاص آن از جهات بسیاری می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد اشاره می‌کند. بر این اساس تأثیر نظریه بیومکانیک مهیرهولد را بر حرکات و بدن بازیگران معلول مورد بررسی قرار می‌دهد و سپس به بررسی تئاتر درمانی به‌عنوان گونه‌ای خلاق از هنر درمانی می‌پردازد. اصلی‌ترین موضوع این مقاله بررسی تأثیر نسبی بیومکانیک بر تئاتر کودکان معلول را بیان می‌نماید که با رویکرد تئاتر درمانی شکل گرفته و نتیجه‌گیری شده که در تئاتر درمانی کودکان معلول نقش مؤثری را ایفا می‌کند و استفاده از این روش برای درمان این نوع مخاطب خاص مناسب تشخیص داده می‌شود. نظریه بیومکانیک مهیرهولد سیستمی که توانست در سال‌های پس از انقلاب برای پرورش بازیگران تئاتر روسیه مؤثر واقع گردد که معیارهایی فرای آموزش بازیگران، بلکه دست‌یابی مهیرهولد به تئاتری جدید به‌گونه‌ای که بازیگران را به انجام کار کمتر و دست‌یابی به نتیجه بیشتر تشویق کند.

واژگان کلیدی: بیومکانیک، مهیرهولد، کودکان معلول، تئاتر کودکان، تئاتر درمانی

مه برهولد از جمله کارگردانان آوانگاردی بود که به فرم (form) بیشتر از محتوا (content) اهمیت می‌داد. او دو چیز را برای اجرای یک نمایش ضروری می‌دانست. اینکه چگونه فکر نویسنده را کشف کند و در مرحله بعد چطور آن فکر را به شکل تئاتری نمایش دهد. با کشف فکر نویسنده آن را به‌عنوان فکر غالب در اجرا استفاده می‌نمود و همه چیز (از بدن تا بیان و طراحی صحنه ...) را بر اساس آن فکر طراحی می‌کرد.

بیو به معنی (زندگی) و موجود زنده است و در کنار مکانیک به معنی عملی است که در باز حرکات و روش‌های حرکتی بدن انسان است. بیومکانیک سیستمی بود که مه-برهولد در سال‌های پس از انقلاب آن را برای پرورش بازیگر ابداع کرد. خود او آن را در حد آموزش آکروباتیک و رقص مدرن می‌دانست که در کارگاهش از طریق برخی اتوهای نمایشی به بازیگران تعلیم داده می‌شد.

اما بیومکانیک سیستمی مفصل‌تر بود که معیارهایی فرای اهداف آموزشی چند اتود و تمرین معمولی داشت. مه‌برهولد شروع به تمرین و تنظیم اندیشه‌های خود در مورد (تئاتری نو) که آن را یوسلوونی (Uslovnny) به معنای استیلزه یا قراردادی نامید. تئاتر کهنه (تئاتر طبیعت گرای استانیسلاوسکی) بازیگری را پرورده بود که در هنرهای دگرذیسی و تناسخ ماهر بودند؛ اما شکل‌پذیری در کار آنها هیچ نقش مهمی نداشت. تئاتر کهنه نیز به شکل‌پذیری به‌عنوان یک ابزار سیاسی بیان نظر داشت. کافی بود که انسان به سالوینی در اتللو یا هملت نگاه کند. شکل‌پذیری به خودی خود چیز تازه‌ای نیست. بلکه شکلی از آن که مه‌برهولد در ذهن داشت تازه است. قبلاً شکل‌پذیری ارتباط نزدیکی با گفتارهای نمایش داشت.

اما مه‌برهولد از نوعی شکل‌پذیری سخن می‌گوید که ربطی به واژگان ندارد تیرانداختن یکی از نرمش‌های معروف بیومکانیک مه‌برهولد است که نه تنها اصل تعادل را نمایش می‌دهد. بلکه به روشنی نشان می‌دهد که چگونه یکی از هدف‌های آن تغییر مداوم وضعیت بدنی تیرانداز بود که به رقص تعادلی تمام عیار می‌انجامید. مه‌برهولد سعی داشت تا با پرورش بازیگر در سیستم بیومکانیک او را به اقتصادی عمل کردن وا دارد؛ یعنی بدن بازیگر بتواند به طور مؤثر در کمترین زمان ممکن یازمان مناسب بیشتری معانی را بیان کند. در بیومکانیک مه‌برهولد سعی داشت تا با استفاده از ژست علاوه بر دست‌یابی به تئاتری جدید به گونه‌ای بازیگران را به انجام کار کمتر و دست‌یابی به نتیجه بیشتر تشویق کند.

تئاتر کودک و نوجوان نیز همانند تئاتر بزرگسال از عناصر اولیه مشترکی برخوردار است مثل گفت‌وگو-شخصیت- طرح و... مبانی و اصول کلی تئاتر بزرگسال در تئاتر کودک نیز رعایت می‌شود.

اما ممکن است تاکید آن بر یکی از عناصر تئاتر بیش از دیگر عناصر باشد؛ اما تئاتر نوجوانان دارای چه ویژگی‌هایی است؟ تئاتر نوجوانان به طور اعم و ادبیات نمایشی آنان بطور اخص هدف اصلی ادبیات و تئاتر کودک و بزرگسال قرار دارد. خصایا و ویژگی‌های تئاتر کودکان معلول را می‌توان این گونه وبه اختصار برشمرد:

۱- ایجاد شادی - نشاط ولذت

۲- ایجاد هیجان و حس ماجراجویی

۳- سادگی (عدم پیچیدگی در طرح و داستان)

چگونه می‌توان نظریه بیومکانیک مه‌برهولد را در بکارگیری کودکان معلول آن هم در نمایش بکار بست؟

## ۲- تئاتر درمانی

یک روش درمانی گروهی که در آن اشکال نمایشی و اصطلاحات تئاتری مورد استفاده قرار می‌گیرد فرآیندهای بنیادین در تئاتر درمانی فرآیندهایی اصلی را شامل می‌شود. فراقنی نمایشی. اجرای تئاتر درمانی همدلی و فاصله‌گذاری از طریق نمایش درمانی، شخصیت بخشی و جعل هویت. تماشاگر و تماشاگر تعاملی جسمیت بخشیدن نمایشی کردن جسم بازی ارتباط بین زندگی و نمایش دگرگونی و فرآیندهای فوق هر یک نیروی بالقوه درمانی نمایش را نشان می‌دهند. در سال ۱۹۲۰ بود که مه‌برهولد نظریه بیومکانیک (مکانیک حیاتی یا کنستراکتیویسم) خود را تحول بخشید. بیومکانیک شکلی از پرورش بازیگر بود که هدفش به وجود آوردن بازیگرانی بود هم ورزشکار هم آکروبات‌باز و هم ماشین‌هایی به تحرک درآمده. اصطلاح کنستراکتیویسم از هنرهای بصری وام گرفته شده بود. این اصطلاح نخستین بار در حدود سال ۱۹۱۲ در مورد مجسمه‌هایی بکار می‌رفت که از سطح‌ها و حجم‌های متقاطع تشکیل شده بودند بی‌آنکه قصد بیان حرف خاصی را داشته باشند. مه‌برهولد با الهام از این سبک سکوهایی غیرنمایشی را مرکب از شیب‌ها، چرخ‌های گردان، سرسره‌ها و اشیای دیگر چنان تنظیم می‌کرد تا یک ماشین بازی بسازد که بستر عملی باشد تا تزئینی، معروف‌ترین اجرای مه‌برهولد که برطبق سیستم بیومکانیک انجام شد قلتیان شکوهمند کروملینگ بود. هدف مه‌برهولد آفرینش نوعی پیوستگی در صحنه بود که قابل قیاس با سینما باشد.

### ۳- بررسی نقش بیومکانیک بر نمایش کودکان معلول

نمایش کودکان معلول در جامعه ما یکی از نیازهای فرهنگی امروزه است. جوامع با سرعت بیشتری به پیش می‌روند و پله‌های ترقی را طی می‌کنند که بیشترین سعی و کوشش خود را به استوار ساختن پایه‌های فرهنگی جامعه نهاده‌اند و نیازمند این امر ارتقای ساختارهای فکری افراد جامعه است. لذا مسئله اصلی بدین گونه طرح گردیده رسیدن به فضایی که بتواند زمینه ارتقای ساختارهای فکری بشر در زمینه رشد و بالندگی و اثربخشی این نظریه (بیومکانیک) را در آموزش و پیشرفت هنر و بهبود رفتارهای حرکتی و جسمی کودکان معلول و بستر مناسب برای خلاقیت‌های نوین هنری (هنرنمایش) را فراهم سازد. هنرمندان معلول در کنار سایر هنرمندان در عرصه‌های نمایشی توانمندی خود را به نمایش می‌گذارند. کودکان معلول هنرمند با اجرای تئاتر عقاید و باورهای خود را به جامعه تفهیم می‌کنند. شناسایی نقاط قوت و ضعف اعضا (معلولان جسمس حرکتی) با توجه به سبک تئاتر درمانی در جلسات انفرادی و گروهی باعث ارتقای اعتماد به نفس و عزت نفس آن‌ها می‌شود؛ و درمان مسائل و معضلات درونی و بیرونی و تغییر دیدگاه عموم (افکار عمومی) public opinion و مسئولان نسبت به آنها از مقوله ترجم به احترام با توجه به حضور فعال آنها در جوامع و رویدادهای هنری بالاخص تئاتر کودکان معلول یکی از مهم‌ترین مسائل و رویکردهای مهم در تئاتر کودکان معلول. کلاس‌های آموزش بازیگری این قشر از جامعه در قالب کارگاه‌های آموزشی workshop با عنوان کلاس‌های بیومکانیک بازیگری شامل: مهارت‌های ابتدایی-جنبش باتوپ- حرکات ابتدایی شامل: ایستادن راه رفتن دیدن افتادن یادگیری اتودهای بیومکانیک پرتاب سنگ- تیراندازی با تیروکمان- خنجر و فرو بردن- سیلی زدن و...

آموزش روزانه فیزیکی و صدا ابتکار و ارائه تصویر و ویدئو کنفرانس (بیومکانیک و تئاتر معاصر) می‌باشد. نظریه بیومکانیک مهیرهولد شکلی از پرورش بازیگر است که هدفش بوجود آوردن بازیگرانی است هم ورزشکار هم آکروبات باز و هم ماشین‌هایی متحرک. مهیرهولد به‌عنوان مبتکر این سبک از بازیگرانش حرکت می‌خواهد نه احساس و عاطفه.

مهیرهولد بر خلاف استادش کنستانتین استانیسلاوسکی که برانگیزه‌های درونی بازیگران توجه عمده‌ای داشت به انگیزه‌های جسمانی و بازتاب حسسی معتقد بود و عقیده داشت بازیگر برای آفریدن احساس شادمانی فراوان در خویشتن و در تماشاگر لازم نیست خود را به رفتارهایی که جامعه به صورت استاندارد درآورده محدود کند. اگر بازیگری از سرسره‌ای بلغزد یا بر طنابی آویزان شود همان احساس را القا خواهد کرد که استانیسلاوسکی به آن معتقد بود.

براساس این نظریه انسان به‌عنوان ماشینی تلقی می‌گردد. او موظف است کنترل خویشتن را یاد بگیرد.

مهیرهولد در سیستم ابداعی خود بیومکانیک نه تنها سعی در ایجاد تیپ جدید هنرپیشه را دارد بلکه تلاش می‌کند (انسان جدید) ایده‌آل را که پاسخ‌گوی تئوری انقلابی است بوجود آورد. در این سیستم مبنا همیشه شخص نیست بلکه گروه است بسیاری از تمرین‌های ژیمناستیکی ایجاد شده توسط مهیرهولد مثل (پرش، اسب و سوارکار و هرم) مستلزم همکاری تنگاتنگ دو یا چند هنرپیشه است و بدین ترتیب ایده‌آل در کار گروهی نمود پیدا می‌کند. این سیستم هم اکنون نیز توجه رجال و شخصیت‌های تئاتری تمام دنیا را برانگیخته است.

حال با توجه به تعریف بیومکانیک ابتدا به مقوله بیومکانیک راه رفتن اشاراتی خواهیم داشت. یکی از عمده‌ترین حرکات انسان که برانجام هر کاری به آن احتیاج دارد، راه رفتن می‌باشد. راه رفتن از دسته حرکات چرخشی می‌باشد که یک سیکل مشخص در طول مدت زمان راه رفتن تکرار می‌شود.

عمل راه رفتن زنجیره یا توالی از تاب خوردن و تکیه‌گاه پاها می‌باشد، زمانی که پا در تماس با زمین نمی‌باشد و در هوا در حال حرکت است مرحله تاب خوردن و زمانی که پا در تماس با زمین می‌باشد مرحله تکیه‌گاه نامیده می‌شود. ارتباط دقیق و منظم حرکات پای کودکان معلول با افراد سالم در مراحل بیومکانیکی چرخه راه رفتن به ۵ مرحله قابل بررسی است.

۱- مرحله آغاز تاب خوردن (لحظه جدا شدن انگشتان پا تا شروع اکستنشن زانو)

۲- مرحله پایانی تاب خوردن (از شروع اکستنشن زانو تا لحظه تماس‌ها با زمین)

۳- مرحله تکیه‌گاه به ۳ بخش مرحله تحمل وزن مرحله میانی مرحله حرکت کردن

۴- مرحله تحمل وزن از لحظه تماس پاشنه با زمین تا زمانی که به تدریج کف پا با سطح زمین تماس پیدا می‌کند را دربر می‌گیرد.

۵- مرحله میانی (MID STANCE) به اختصار M.ST نیز نامیده می‌شود. (مرحله کف پا کاملاً بر روی زمین قرار

می‌گیرد).

عمده‌ترین ناتوانی که با آسیب‌های حرکتی توأم است عقب ماندگی ذهنی است که توأم با نارسایی‌های توانشی همراه است. فلج دست و پا (QUADRIPLÉGIA) نوعی آسیب حرکتی که بر اثر آن دشواری‌های حرکتی شامل هر چهار دست و پای فرد مبتلا می‌باشد.

فلج نیمه تنه (HEMIPLEGIA) به وضعیتی گفته می‌شود که بر اثر آن پاها در مقایسه با دست‌ها با آسیب بیشتری مواجه هستند.

شکاف ستون فقرات (SPINABIFIDIA) اختلالی وراثتی است که در آن مهره‌های ستون فقرات به اندازه کافی به یکدیگر نزدیک نیستند این اختلال می‌تواند شامل ضعف یا فقدان عملکرد عضلانی در بالاتنه و پائین‌تنه. جابه‌جاشدگی کفل‌ها پاهای کوتاه و کج و انحنای ستون فقرات باشد.

نکته جالب اینکه با توجه به تحقیق و بررسی‌هایی که از امر هنری و نمایشی اداره بهزیستی شهر ارومیه به عمل آمد طبق گزارشات مؤتقی کودکانی که دچار بیماری شکاف ستون فقرات بودند بهتر و راحت‌تر از بقیه معلولان دیگر قادر به انجام حرکات بیومکانیکی بودند.

البته درد و رنج حاصل از انجام این حرکات برای آنها طبیعی به نظر می‌رسید اما علاقه و تمایل به‌عنوان بازیگر هنرمند تئاتر آن‌هم تئاتر کودکان معلول هرگز آنها را از رسیدن به اهداف هنری‌شان ناامید نمی‌کرد.

در پرورش بازیگران کودکان معلول نکاتی اساسی در مورد اصول بیومکانیکی (مراحل عملکرد موقعیت‌های بدن) ضروری به نظر می‌رسد.

نوع حرکت چرخش و انتقال نیرو و خلاف نیرو (عمل و عکس‌العمل، شرط اصلی انتقال) پیامدهای اجرای حرکت:

۱- باز نمودن ناگهانی مفصل باز شده ران

۲- متوقف نمودن ناگهانی باز شده ران

در مرحله عمل و عکس‌العمل کدام عمل‌های بدنی کودکان معلول در پرورش بدن برای بازیگری البته در مرحله حرکات آکروباتیک و ژیمناستیک از اهمیت معنی‌داری برخوردار هستند با توجه به نظریه بیومکانیک مه‌پرهولد که هدف این کارگردان از این نظریه به وجود آوردن بازیگرانی هم ورزشکار هم آکروبات‌باز بود.

شامل:

مرحله کمکی به عقب غلتیدن و گذاشتن دست‌ها

مرحله اصلی باز کردن سریع زاویه پا و بالاتنه

توقف مفصل باز شده ران

باز کردن زاویه بازو و بالاتنه و صاف کردن آرنج‌ها.

تئاتر کودک و نوجوان نیز همانند تئاتر بزرگترها از عناصر اولیه مشترکی برخوردار است مثل گفت‌وگو شخصیت طرح و... مبانی و اصول کلی تئاتر بزرگسال در تئاتر کودک نیز رعایت می‌شود.

اما ممکن است تاکید آن بر از عناصر تئاتر بیش از دیگر عناصر باشد؛ اما تئاتر نوجوانان دارای چه ویژگی‌هایی است؟

تئاتر نوجوانان به‌طور اعم و ادبیات نمایشی آنان بطور خاص هدف اصل ادبیات و تئاتر کودک و بزرگسال قرارداد.

از فضا یا ویژگی‌های تئاتر کودک را می‌توان این گونه و به اختصار و به اختصار برشمرد:

۱- ایجاد شادی و نشاط و لذت

۲- ایجاد هیجان و حس ماجراجویی

۳- سادگی (عدم پیچیدگی در طرح داستان)

#### ۴- نتیجه‌گیری

با تحقیقات و مطالعات صورت گرفته بر روی بازیگران معلول در نمایش می‌توان گفت: انجام حرکات فیزیکی شامل به حرکت درآوردن دست‌ها و پاها برای کودکان معلولی که دچار آسیب از آن نواحی می‌باشند با تمرین و ممارست و انجام حرکات بیومکانیکی در تئاتر، آنان را قادر می‌سازد تا بتوانند با تکیه بر آموزش و فنون بازیگری تئاتر توسط مربیان کارآموده و حرفه‌ای هر چه بهتر به بهبود نقش بازی در نمایش روی آورند. آنچه مسلم است انجام حرکات ورزشی و آشنایی با علم روز بیومکانیک باعث مضاعف بودن روحیه ورزشکار و بازیگر در کار خود می‌شود. غرق شدن در نقش توسط کودکی که معلول جسمی حرکتی است و ایجاد انگیزش و هیجان در وی با استفاده از نظریاتی چون بیومکانیک و احساس هنرمند بودن واقعی در دل این نوع بازیگر هنرمند. او را امیدوارتر و شاداب‌تر به عرصه هنر نمایش تشویق می‌نماید.

با توجه به ساختار آناتومیکی - مکانیکی عضلات اسکلتی انسان سالم با معلولین و رابطه تولید نیرو و توان با سرعت انقباض عضلات در انسان سالم و معلولین و دشواری برخی از حرکات ورزشی و آکروباتیک توسط جامعه معلولان مخصوصاً کودکان معلول که آنها را به عنوان افرادی مستعد و تلاشگر جهت رشد و شکوفایی استعدادها و تواناییهای بالقوه فطری ملزم ساخته تا در پرورش بدن و حرکات عمومی (general motion) برای اجرای هر چه بهتر هنر تئاتر از نظریه بیومکانیک مه پرهولد بهره مند شوند و در حقیقت باتوکل برخداوند منان و با هدف معلولیت محدودیت نیست و با بکارگیری از اصول و فنون مهم درسبک و شیوه بازیگری (بیومکانیک) از طریق مطالعات کاربردی، شرکت در کلاسهای آموزش بیومکانیک بازیگری زیر نظر اساتید مجرب و کارگردانان تجربی تراز اول کشور هر چه بهتر و سریع تر نسبت به رفع و غلبه بر مشکلات جسمی و حرکتی خویش در بازیگری نمایش برآیند.

## منابع

۱. براکت اسکار تاریخ تئاتر جهان جلد اول ترجمه هوشنگ آزادی ور انتشارات مروارید ۱۳۷۷
۲. روز اوزن جیمز تئاتر تجربی مصطفی اسلامی چاپ اول تهران انتشارات سروش
۳. تئاتر و مسائل اساسی آن میشل وینی انتشارات سمت
۴. پیشروان تئاتر اروپا ناصر حسینی مهر نشر قطره
۵. شناخت عوامل نمایش ابراهیم مکی انتشارات سروش
۶. مقدمات بیومکانیک ورزشی صادقی حیدر ۱۳۸۴ انتشارات سمت
۷. بیومکانیک تکنیکهای ورزشی - ترجمه آریایی - جمیل ۱۳۷۵ انتشارات جهاد دانشگاهی
۸. مبانی آناتومی و حرکت - کارل هینکل ترجمه دیدی روشن - ولی الله ۱۳۸۶
۹. ۶۵ حرکت اساسی در ژیمناستیک دختران کورت کنیرش مارلیس مینیش ترجمه آمنه رضوی نشر بامداد کتاب ۱۳۸۹
۱۰. تحول و نارساییهای توانشی، روبرت هوداپ ترجمه دکتر پرویز شریفی درآمدی حسین مرادی نشر دانژه ۱۳۸۹
۱۱. مصاحبه شفاهی باروابط عمومی اداره بهزیستی ارومیه - خبرنگار: حیاتی داریوش - دیماه ۱۳۹۶

